

Introduction

The current volume of *Comparisons* is the second one devoted to environmental humanities, and is a continuation of No 2 (29) published in 2021. Therefore, we present the readers with a two-volume edition. This is the case because the issues discussed in this volume attracted a large number of researchers who wanted to share the results of their research in this field of study. Such large interest in this subject is a reflection of the considerable attention that is currently paid to environmental issues and human-nonhuman relations, which reveal themselves both in the real world as well as in various cultural texts, not only by researchers of natural sciences or Earth sciences, but also by representatives of the humanities and social sciences.

The growing anxiety about the future of the planet provokes more and more questions about the ways of perceiving and conceptualizing nature, forcing us to reflect on our responsibility for the world in which we live and which—as a species—we have dominated to such an extent that we have endangered not only ourselves but also the existence of entire ecosystems. On a global scale, the destabilization of the Earth's interconnected systems is terrifying, and, on a smaller scale, the immediate human impact on specific ecological systems is of great concern. Currently, the most alarming phenomena include the following: the constantly accelerating process of global warming and its increasingly tangible effects, observed, for example, by the intensification of

Wstęp

Niniejszy tom „Porównań” jest drugim, który poświęcony został problematyce humanistyki środowiskowej, i stanowi on kontynuację numeru 2(29) wydanego w 2021 roku. Oddajemy zatem do rąk czytelniczek i czytelników edycję dwutomową. Stało się tak dlatego, że problematyka podjęta w tomie spotkała się z bardzo dużym zainteresowaniem licznego grona badaczek i badaczy, chcących podzielić się wynikami swoich badań, prowadzonych na tym polu naukowej refleksji. Takie zainteresowanie ową tematyką odzwierciedla uwagę, jaką obecnie przywiązuje się nie tylko wśród badaczy i badaczek nauk przyrodniczych czy nauk o Ziemi, ale także w gronie przedstawicieli i przedstawicielek nauk humanistycznych i społecznych do zagadnień środowiskowych i relacji ludzko-nie-ludzkich, jakie zarówno zachodzą w rzeczywistym świecie, jak i ujawniają się w różnorodnych tekstach kultury.

Nasilający się niepokój o przyszłość planety prowokuje coraz więcej pytań, dotyczących sposobów postrzegania i konceptualizowania natury, zmusza do refleksji nad odpowiedzialnością za świat, w którym żyjemy i który – jako gatunek – zdominowaliśmy na tyle, że zagrażamy już nie tylko sobie, ale także egzystencji całych ekosystemów. W skali globalnej przeraża destabilizacja powiązanych ze sobą systemów Ziemi, w mniejszej skali niepokoi doraźne oddziaływanie człowieka na konkretne układy ekologiczne. Współcześnie do zjawisk najbardziej alarmujących zaliczają się: ciągle przyspieszające ocieplenie klimatu

extreme weather phenomena (from the unprecedented scale of fires in Australia in 2020 to a series of floods that swept through Europe in 2021); the global dimension of the COVID-19 pandemic and the awareness of the potential threats of pandemics, the occurrence of which may worsen as a result of destabilizing ecosystems; the armed conflict caused by Russia's attack on Ukraine in February 2022, which exposes the problem of mass contamination of the environment as a result of hostilities carried out in highly industrialized areas; finally, the large number of nuclear power plants in Ukraine poses an unprecedented nuclear threat, making this war unique in the context of environmental studies and the debate on the Anthropocene.

In this issue, therefore, considerable attention is paid to the Anthropocene and its representations in literature, culture, including dystopias, responses to fears related to the threats that this era brings, and in particular to concerns related to resources (coal) and nuclear energy (Chernobyl). The issue of how individual elements of nature are perceived and how they are entangled in relationships with people also played an important role in the presented articles.

The volume opens with Marta Tomczok's article, which is devoted to the coal humanities project. It is a multifaceted, interdisciplinary analysis of the scientific (natural, geological, engineering) knowledge of coal and its social, cultural and political significance in the twentieth century. The author traced the representations of coal in art and literature, both in their affirmative and critical dimensions, as well as their political and economic involvement. It has convincingly shown how coal, as a raw resource, has a complex history that goes far beyond its common association with industry alone. In the next text, Agata Konczal addresses forests and their relations with the state. The author described the issues of forest politicization and analyzed the discourses the state has constructed to define forests and their political uses. Eliza Grzelak's article, on the other hand, deals with garden cultivation. In it, the author poses a question about the directions of development of modern gardening and the impact a critical reflection on the Anthropocene might have on the work of gardeners.

The next two texts presented in the volume are devoted to non-fictional literature. The first one, written by Kamila Gieba, addresses the phenomenon of post-apocalyptic reserves. The text concerns the representation of the Chernobyl Exclusion Zone in the texts of non-fictional literature, which the author describes by looking at the ways of problematizing radioactive space and the image of this ecosystem that emerges from the cited texts. In turn, Katarzyna Szalewska's article is devoted to an analysis of contemporary reportages focusing on human-animal relations. The author examines the strategies of describing

i coraz bardziej namacalne jego skutki obserwowane chociażby poprzez nasilenie się ekstremalnych zjawisk pogodowych (od niespotykanej skali pożarów w Australii w roku 2020, po serię powodzi, które przetoczyły się przez Europę w 2021 roku), globalny wymiar pandemii COVID-19 i uświadomienie sobie potencjalnych zagrożeń pandemiemi chorób, których występowanie nasilić się może w związku z destabilizacją ekosystemów, konflikt zbrojny wywołany atakiem Rosji na Ukrainę w lutym 2022 roku, który obnaża problem masowego skażenia środowiska na skutek działań wojennych prowadzonych na terenach silnie uprzemysłowionych i wreszcie, ze względu na występowanie w Ukrainie dużej liczby elektrowni atomowych, stwarza bezprecedensowe zagrożenie nuklearne, czyniąc tę wojnę wyjątkową w kontekście refleksji środowiskowej i debaty nad antropocenem.

W niniejszym numerze wiele uwagi poświęcone zostało zatem antropocenowi i jego reprezentacjom w literaturze, kulturowym, w tym także dystopijnym, odpowiedziom na lęki związane z zagrożeniami, które niesie ze sobą ta epoka, czy – szczegółowo – kwestiom zasobów (węgiel), atomu (Czarnobyl). Istotną rolę w prezentowanych tekstach odegrała także kwestia percepcji poszczególnych elementów przyrody i ich uwikłania w relacje z ludźmi.

Tom otwiera tekst autorstwa Marty Tomczok, poświęcony projektowi humanistyki węglowej. To wielopłaszczyznowa, interdyscyplinarna refleksja nad nauką (przyrodniczą, geologiczną, inżynierską) wiedzą o węglu i nad społecznym, kulturowym i politycznym jego znaczeniem w XX wieku. Autorka tropiła reprezentacje węgla w sztuce i literaturze zarówno w ich wymiarze afirmatywnym, jak i krytycznym oraz ich polityczno-ekonomiczne uwikłanie. W sposób przekonujący pokazała, jak surowiec, jakim jest węgiel, ma złożoną historię, daleko wykraczającą poza powszechne kojarzenie go jedynie z przemysłem. Następny tekst, którego autorką jest Agata Konczal, dotyczy z kolei lasów i ich relacji z państwem. Autorka opisała problematykę upolitycznienia lasów i przeanalizowała konstruowane przez państwo dyskursy na ich temat oraz ich polityczne użycia. Artykuł Elizy Grzelak dotyczy z kolei ogrodniczej działalności człowieka. Autorka postawiła w nim pytanie o kierunki rozwoju współczesnego ogrodnictwa i o wpływ krytycznej refleksji nad antropocenem na pracę ogrodników.

Następne dwa teksty prezentowane w tomie poświęcone są literaturze niefikcyjnej. Pierwszy z nich napisany został przez Kamilę Giebę, którą zainteresował fenomen postapokaliptycznych rezerwatów. Tekst dotyczy reprezentacji Czarnobylskiej Strefy Wykluczenia w tekstach literatury niefikcyjnej, które Autorka opisała, przyglądając się sposobom problematyzowania radioaktywnego przestrzeni oraz obrazowi tego ekosystemu, jaki wyłania się

these relations, while considering the cultural image of individual species, species chauvinism, and the issue of human empathy towards animals.

Monika Woltig's article opens a set of texts on contemporary prose and poetry. The first one concerns the presence of a new type of writing in German-language literature: Nature Writing. This genre grows out of a sensitivity to experiencing nature and the attempt to describe that experience. Although this type of literature has only recently appeared in Germany, it has already gathered a large group of authors whose texts have been analysed by Woltig. The next article, by Rafał Pokrywka, is an analysis of contemporary science-fiction novels devoted to the colonization of other planets. The researcher focuses on the description of various models of human existence in extraterrestrial ecosystems that emerge from a careful reading of these literary texts. Anna Pastuszka focuses on the novel *Am Fluss* by Esther Kinsky, which concerns the riverside area of the London suburbs, an area that eludes the classical canons of natural beauty.

Anna Gawarecka takes the readers of the volume into the space of Czech literature. She analyses the prose of Karl Čapek with respect to the animal psyche. Zoltán Németh, on the other hand, addresses contemporary Hungarian literature in terms of the changes in the image of man, bodily transformations and hybrid animal identities.

A completely different issue was taken up by Beata Gromadzka, who takes us back to the interwar period. In her article, she analyses the magazines addressed to children and adolescents in terms of the methods used to describe nature, while paying attention to the aspect of relationality and coexistence of plants, animals and children. Paweł Tomczok's article, which also deals with this era, is devoted to the prose of Bruno Schulz, specifically to the presentation of wind in the writer's texts, which appears without exposing the narrator or the experiencing subject.

Mikołaj Smykowski in his article deals with the problem of ecoprophetics in the novel *Dune* by Frank Herbert. He focuses on the ecocritical reading of the fictional design of Herbert's desert planet in the context of contemporary visions of life in the Anthropocene epoch. The era of man is also the main point of reference in Anna Kałuża's analysis of the works of Susan Schuppli and Kacper Bartczak. The author draws attention to the place of the human subject and the artefacts produced by it in the visual arts and in poetry in view of the ongoing biological and technological changes. The relationship between man and the world of plants and their artistic representations are also of interest to Grażyna Gajewska, who describes different ways of perceiving this relationship by paying attention to their variability in a contemporary, critical, non-anthropocentric

z przytaczanych tekstów. Z kolei artykuł Katarzyny Szalewskiej poświęcony został analizie współczesnych reportaży, koncentrujących się na relacjach ludzko-zwierzęcych. Autorka zbadała strategie opisu tych relacji, zastanawiając się m.in. nad kulturowym obrazem poszczególnych gatunków i szowinizmem gatunkowym czy zagadnieniem ludzkiej empatii wobec zwierząt.

Artykuł Moniki Woltig otwiera blok tekstów poświęconych współczesnej prozie i poezji. Pierwszy z nich dotyczy obecności nowego nurtu pisarstwa – *Nature Writing* – w literaturze niemieckojęzycznej. Wyrasta on z wrażliwości na doświadczanie natury i prób opisu tego doświadczenia. Choć ten typ literatury rozwija się w Niemczech od niedawna, zgromadził już liczne grono twórców i twórczyń, których teksty przeanalizowała Woltig. Kolejny artykuł, autorstwa Rafała Pokrywki, to analiza współczesnych powieści science-fiction, poświęconych kolonizacji innych planet. Badacz skupił się na opisie różnych modeli egzystencji człowieka w pozaziemskich ekosystemach, które wyłaniają się z wnikliwej lektury tych tekstów literackich. Anna Pastuszka swoje rozważania poświęciła z kolei powieści *Am Fluss* Esther Kinsky, która dotyczy obserwacji przestrzeni nadrzecznej na przedmieściach Londynu, wymykającej się klasycznym kanonom piękna natury.

Anna Gawarecka przenosi czytelników tomu w przestrzeń literatury czeskiej. Przeanalizowała ona prozę Karla Čapka w tym jej aspekcie, który dotyczy psychiki zwierzęcej. Zoltán Németh zbadał zaś współczesną literaturę węgierską, zwracając uwagę na opisywaną w niej zmianę obrazu człowieka, cielesne transformacje i hybrydowe tożsamości zwierzęce.

Zupełnie inną problematykę podjęła Beata Gromadzka, która cofnęła się do dwudziestolecia międzywojennego. W tekście przeanalizowała ona czasopisma kierowane wówczas do dzieci i młodzieży pod kątem obecnych w nich sposobów opisu przyrody, zwracając uwagę na aspekt relacyjności i współistnienia roślin, zwierząt i dzieci. W epoce tej osadzony jest też tekst autorstwa Pawła Tomczoka, poświęcony z kolei prozie Brunona Schulza w tym jej aspekcie, który dotyczy przedstawiania wiatru, pojawiającego się w tekstach pisarza bez eksponowania narratora czy doświadczającego podmiotu.

Mikołaj Smykowski zajął się w swym artykule problematyką ekoprofetyki w powieści *Diuna* Franka Herberta. Skoncentrował się na ekokrytycznym odczytaniu fikcjonalnego projektu pustynnej planety Herberta w kontekście współczesnych wizji życia w epoce antropocenu. Epoka człowieka stanowi też główny punkt odniesienia w rozważaniach Anny Kałuży nad twórczością Susan Schuppli oraz Kacpra Bartczaka. Autorka zwróciła uwagę na miejsce podmiotu ludzkiego i wytwarzanych przez niego artefaktów w sztukach wizualnych oraz w twórczości poetyckiej wobec zmian biologiczno-technologicznych. Relacja

reading. She also deals with the problem of plant phantasms in relation to gender and sexuality. Anna Gryszkiewicz devotes her article to contemporary Taiwanese art, specifically the Yi Studio + group. On this basis, she shows the problem of Taiwanese cultural identity in the context of the post-media and the cyber-physical world, where the boundaries of non-anthropomorphic relationships between various organic and inorganic entities are blurred.

The article by Dorota Łuczak describes Stefan Wojnecki's 1970s audiovisual project *Oaks?*, which, according to the author, is an example of empathetic ecological art, one which sheds new light on socio-environmental relations, emphasizing the equality of human and non-human subjects.

The last two texts deal with issues that are perhaps not as prominent in posthuman studies. They refer to the representation of vampires and the vampire as a metaphor. In Agnieszka Izdebska's article, contemporary narratives about vampires are presented against the background of the ongoing changes in their depiction and are analysed with reference to animal studies. The last article, by Magdalena Kamińska, concerns sex criminals in the People's Republic of Poland, who were sometimes referred to as "vampires." The author deals with the hauntological vision of "communist gothic," the emanation of which are the not entirely human "lust murderers."

I hope this volume will prove interesting and informative to you!

Małgorzata Praczyk

między człowiekiem a światem roślin i ich artystyczne reprezentacje zainteresowały też Grażynę Gajewską. Opisała ona różne sposoby postrzegania tej relacji, zwracając uwagę na ich zmienność i współczesne, krytyczne, nie-antropocentryczne odczytanie. Zajęła się też przy tym problemem roślinnych fantazmatów w kontekście płciowości i seksualności. Współczesnej sztuce tajwańskiej, a konkretnie klipowi grupy Huang Yi Studio +, swój artykuł poświęciła Anna Gryzkiewicz. Na tej podstawie pokazała ona problem kulturowej tożsamości Tajwańczyków w kontekście postmediów i świata cyber-fizycznego, gdzie zacierają się granice nieantroponormatywnych relacji różnych organicznych i nieorganicznych podmiotów.

Z kolei w artykule autorstwa Doroty Łuczak opisany został projekt audio-wizualny Stefana Wojneckiego *Dęby?*. Zdaniem Autorki stanowi on przykład empatycznej sztuki ekologicznej. Diaporama *Dęby?* z lat siedemdziesiątych XX wieku rzuca nowe światło na relacje społeczno-środowiskowe, akcentując równość podmiotów ludzkich i nie-ludzkich.

Ostatnie dwa teksty podejmują problematykę nieoczywistą dla posthumanistyki. Odnoszą się one do reprezentacji wampirów oraz wampira jako metafory. W tekście Agnieszki Izdebskiej współczesne narracje o wampirach ukazane są na tle zachodzącej zmiany ich obrazowania oraz analizowane są przez odniesienie do nurtu *animal studies*. Ostatni artykuł, autorstwa Magdaleny Kamińskiej, dotyczy natomiast przestępców seksualnych w PRL, którzy nazywani byli m.in. „wampirami”. Autorka mierzy się z hauntologiczną wizją „peerelowskiego gotyku”, którego emanacją są nie do końca ludzcy „zabójcy z łubieżności”.

Zapraszam do lektury!

Małgorzata Praczyk